

Zaprimljeno: 14.4.2015.

Pregledni članak

UDK: 343.9

PREGLED ISTRAŽIVANJA UČINKOVITOSTI ELEKTRONIČKOG NADZORA KAO ALTERNATIVNE SANKCIJE

Anita Jandrić NiševićOdsjek za kriminologiju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**Nena Franić**

OŠ "Ivan Benković"

Saša Rajić

Kaznionica u Lipovici

SAŽETAK

Cilj rada je ponuditi pregled znanstvenih saznanja o elektroničkom nadzoru kao mjeri i/ili sankciji poznatoj u svijetu od osamdesetih godina prošlog stoljeća, te kreirati smjernice za razvoj i provođenje ove sankcije u Republici Hrvatskoj. Elektronički nadzor je naišao na široku primjenu u praksi zemalja diljem svijeta. Opća prihvaćenost elektroničkog nadzora je rezultat nastojanja reduciranja zatvorske populacije i smanjenja visokih troškova vezanih uz iste.

U Republici Hrvatskoj, prema dostupnoj literaturi, uočen je nedostatak interesa za ovu problematiku. Znanstveni i stručni interes usmjeren je na funkcioniranje sustava probacije, ali se tema elektroničkog nadzora u sklopu navedenog sustava spominje iznimno i uglavnom u kontekstu problematiziranja cjelokupnog sustava probacije. Nedostatni su znanstveni i stručni radovi o ovoj, vrlo važnoj temi, osobito za područje Republike Hrvatske koja je na pragu uvođenja ove alternativne sankcije.

Planiranje i uvođenje elektroničkog nadzora u RH čini dio reforme hrvatskog kaznenopravnog sustava pa je od velike važnosti, temeljem saznanja i iskustava strane prakse, stjecanje uvida u preduvjete nužne za planiranje i uvođenje elektroničkog nadzora u hrvatski kaznenopravni sustav.

Ključne riječi: alternativne sankcije, elektronički nadzor, učinkovitost

UVOD

Elektronički nadzor počinitelja kaznenih djela se koristi u svijetu već više od dva desetljeća, ali ne postoje usklađene smjernice prema kojima bi se ova sankcija upotrebljavala. Ova sankcija se u početku koristila isključivo u svrhu nadzora počinitelja nenasilnih delikata u zajednici, no razvojem tehnologije proširila se i njena upotreba te se može koristiti u svim fazama kaznenog postupka.

U zemljama u kojima se elektronički nadzor provodi česta su znanstvena istraživanja vezana za učinkovitost ove sankcije, a u svrhu unapređenja prakse i učinkovite zaštite društvene zajednice.

Budući da u Republici Hrvatskoj praksa provođenja elektroničkog nadzora još nije u potpunosti zaživjela, nedostaje i znanstveni interes za ovu temu. Imajući to na umu, ovaj rad nudi pregled znanstvenih istraživanja o učinkovitosti sankcije elektroničkog nadzora te o glavnim dilemama, prednostima i nedostacima koje treba uzeti u obzir prilikom njezine provedbe. Ova analiza je od osobite važnosti za znanstvenike koji namjeravaju ispitivati učinkovitost elektroničkog nadzora, jednom kada on zaživi u praksi, ali je vrlo važna i praktičarima kojima će zadatak biti njegova provedba. Osim toga, rad nudi i prijedlog smjernica nužnih za razvoj i kvalitetnu provedbu ove sankcije u zajednici.

DEFINICIJA I OPIS POJMA ELEKTORNIČKOG NADZORA

Elektronički nadzor u najširem smislu predstavlja tehnologiju koja se koristi u kaznenopravnom sustavu za praćenje i nadzor prijestupnika. Također bi se mogao definirati kao program intenzivne supervizije u zajednici (Crowe i sur., 2002). Ardley (2005) definira elektronički nadzor kao sustav kućnog zatvora usmjeren na praćenje, kontrolu i mijenjanje ponašanja optuženika ili počinitelja. Levin (2011) elektronički nadzor definira kao alternativnu sankciju u zajednici i supervizijski alat u probaciji koji pruža alternativu kazni zatvora. Od osamdesetih godina prošlog stoljeća upotreba ove tehnologije se naglo širila, a time i definiranje samog pojma elektronički nadzor. U nekim zemljama elektronički nadzor je vrsta alternativne sankcije, u nekim se izriče kao mjera uz neku drugu sankciju. U zemljama Vijeća Europe, elektronički nadzor se koristi u sljedećim formama, kao:

- glavna sankcija
- zamjenska sankcija
- način provedbe kazne zatvora
- uvjet za puštanje na uvjetni otpust
- uvjet za ostanak na uvjetnom otpustu
- uvjet vezan uz odustajanje od tužbe, kazne, izvršenja kazne (Council of Europe Annual Penal Statistic II, 2011).

Iz analize dokumenata vidljiva je još uvijek slaba upotreba elektroničkog nadzora među zemljama članicama Vijeća Europe. Francuska i Velika Britanija (Engleska i Wales) bilježe najviše slučajeva upotrebe elektroničkog nadzora i to najčešće kao glavnu sankciju (Council of Europe Annual Penal Statistic I, 2011; Smith, 2001). Zemlje u kojima je 2009. godine također zabilježena upotreba elektroničkog nadzora su Belgija, Danska, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Poljska, Španjolska, Švedska i Švicarska, kod kojih se elektronički nadzor koristi kao način provedbe kazne zatvora, te Estonija i Norveška kod kojih je elektronički nadzor u uporabi kao uvjet za puštanje na uvjetni otpust (Council of Europe Annual Penal Statistic II, 2011).

Elektronički nadzor, u zemljama u čijim je kaznenopravnim sustavima implementiran, spada u probaciju, odnosno u probacijske poslove.

Prema Zakonu o probaciji Republike Hrvatske (NN, 153/09), *probacija je uvjetovana i nadzirana sloboda počinitelja kaznenog djela tijekom koje službenici probacije provode postupke usmjerene na smanjenje rizika da počinitelj ponovi kazneno djelo*. Prema ovoj definiciji elektronički nadzor kao izvaninstitucionalna mjera ili sankcija jest probacija, jer se izvršava na slobodi, uz intenzivni nadzor te je ponašanje u skladu s uvjetima elektroničkog nadzora zapravo uvjet za ostanak na slobodi.

U probacijske poslove spadaju poslovi koji se obavljaju s ciljem zaštite društvene zajednice od počinitelja kaznenog djela, njegove resocijalizacije i reintegracije u zajednicu utjecanjem na rizične čimbenike koji su povezani sa činjenjem kaznenih djela te sudjelovanjem u organiziranju pružanja pomoći žrtvi, oštećeniku, obitelji žrtve i obitelji počinitelja (Zakon o probaciji, NN 153/09).

Svi navedeni probacijski poslovi se mogu prepoznati pri uvođenju elektroničkog nadzora. Iako je jedan od primarnih ciljeva elektroničkog nadzora smanjiti zatvorsku prenapučenost i umanjiti državne izdatke za zatvoreničku populaciju, elektronički nadzor kao zasebna tehnologija samo prividno može postići te ciljeve. Ukoliko se ne radi na rehabilitaciji osuđenika, čime bi se stvorile dugoročne promjene, prestankom nadzora gubi se kontrola nad prijestupnikom, što najčešće dovodi do visokog stupnja rizika za kriminalni povrat. Svi navedeni probacijski poslovi bi trebali biti izvršavani tijekom provođenja elektroničkog nadzora s ciljem rehabilitacije osuđenika, ali i nužne zaštite društva od rizičnih osuđenika u zajednici.

Nužno je spomenuti kako je upotreba elektroničkog nadzora moguća u više stadija, pa se može koristiti u istražnom postupku, kao glavna ili alternativna sankcija ili kao mjera uz uvjetni otpust (Bra, 2007; Ardley, 2005; Black i Smith, 2003).

KRITERIJI ZA PARTICIPACIJU PRIJESTUPNIKA U ELEKTRONIČKOJ SUPERVIZIJI

Određivanje podobnosti i smještanje prijestupnika u program supervizije kroz elektronički nadzor može proizlaziti iz zakona, sudskih naloga ili odluka nadležnih službi. Nužno je, za one koji su odgovorni za donošenje takve odluke, postojanje jasne liste kriterija za selekciju prijestupnika za program elektroničkog nadzora. Kriteriji za prihvaćanje ili odbijanje prijestupnika za elektronički nadzor bi trebali biti razmatrani pri donošenju odluke.

Tablica 1: Primjeri kriterija za prihvaćanje i odbijanje prijestupnika u program elektroničkog nadzora (Connelly, 1999; prema Crowe i sur., 2002)

Kriteriji za prihvaćanje	Kriteriji za odbijanje
<ul style="list-style-type: none"> • Ne postojanje ozbiljne kriminalne povijesti • Želja i motivacija za izvršavanje uvjeta programa • Prijestupnik je primarno brižan prema djeci i ostalim članovima obitelji • Trudnoća prijestupnice • Prijestupnik pruža financijsku pomoć obitelji • Prijestupnik ima zdravstvene potrebe koje mogu biti najbolje zbrinute u zajednici • Žrtva se slaže s puštanjem prijestupnika u zajednicu • Prijestupnik može sudjelovati u tretmanu u zajednici (ovisnici o alkoholu i/ili drogi, seksualni prijestupnici, zlostavljači) • Razumna očekivanja za sigurnost žrtve/zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> • Značajna kriminalna povijest • Počinjenje nasilnog ili seksualnog delikta (sada ili u prošlosti) • Neprikladno ponašanje tijekom izdržavanja kazne u zatvoru ili kaznionici • Povijest neuspjeha u izdržavanju alternativnih sankcija u zajednici • Prijestupnik će boraviti u zajednici sa žrtvom (obiteljsko nasilje, zlostavljanje djece) • Postojanje zloupotrebe opojnih sredstava ili mentalna bolest koji ograničavaju prijestupnika da kontrolira ponašanje • Žrtva se ne slaže s puštanjem prijestupnika u zajednicu • Prijestupnik ima napredna tehnička znanja ili radi za kompaniju koja se bavi elektroničkom tehnologijom

U Tablici 1. navedeni su primjeri kriterija koji mogu utjecati na prihvaćanje ili izuzimanje prijestupnika u procesu selekcije za elektronički nadzor. Ipak, ne postoji ispravan ili neispravan set kriterija pri ovoj selekciji (Crowe i sur., 2002; *The Electronic Monitoring of Adult Offenders*, 2006). Odluka mora biti donesena na temelju razmatranja pojedinačnog slučaja, karakteristika prijestupnika, uzimajući u obzir ličnost, kriminalnu povijest, uspješnost u izvršavanju sankcija u prošlosti (ako su postojale) te procjenjujući prilike u socijalnom okruženju, obiteljsku situaciju, žrtvu i sigurnost zajednice. Najvažnije je procijeniti predstavlja li prijestupnik opasnost za samoga sebe i/ili za zajednicu. Neka zakonodavstva (npr. SAD, Novi Zeland) propisala su upotrebu elektroničkog nadzora i kao alata za superviziju nasilnih osuđenika na uvjetnom otpustu koji predstavljaju veliki rizik za zajednicu, a u SAD-u je moguće provoditi elektronički nadzor nad najopasnijim osuđenicima i nakon isteka kazne, kako bi se osigurala zajednica (Padgett, Bales i Blomberg, 2006). U nekim državama se i dalje elektronički nadzor koristi samo kao alternativna sankcija ili mjera za prijestupnike koji predstavljaju nizak stupanj rizika za zajednicu (Brå, 2007).

Pojedinačna procjena prijestupnika i svrha uvođenja supervizije elektroničkim nadzorom trebale bi biti glavne smjernice u određivanju prijestupnika podobnih za elektronički nadzor, no procjena i kriteriji se razlikuju među državama pa je teško odrediti univerzalne smjernice za donošenje konačne odluke (Crowe i sur., 2002).

Vrsta počinjenog kaznenog djela također mora biti razmatrana tijekom donošenja odluke. Neka zakonodavstva imaju propisano koje kategorije kaznenih djela mogu biti razmatrane za elektronički nadzor (npr. Švedska – nenasilni delikti ako se elektronički nadzor određuje kao alternativa kazni

zatvora), no vrsta kaznenog djela je važniji kriterij kada se govori o alternativni kazni zatvora, nego je to slučaj kada se elektronički nadzor određuje kao mjera uz uvjetni otpust (Schmidt, 1989; Smith, 2001; Peterson, 2007-08). No, to nije i ne može biti jedini kriterij u donošenju odluke. Uzimajući u obzir sve ranije navedeno, ipak postoje neke kategorije kaznenih djela čiji se počinitelji smatraju više prikladnim u selekciji prijestupnika za određivanje elektroničkog nadzora.

Connelly (1999; prema Crowe i sur., 2002) navodi listu kaznenih djela za koja je elektronički nadzor najčešće razmatran ili korišten: prijevarena, zlouporaba povjerenja, posjedovanje ili prodaja droge, vožnja u intoksiciranom stanju, vožnja bez prometne dozvole, vožnja uz oduzetu vozačku dozvolu ili uz zabranu, krađa, zlouporaba kreditne kartice, pronevjera, posjedovanje oružja, uvreda i lakši napad bez povijesti nasilnog ponašanja te razbojništva bez uzrokovanja ozljeda.

Među navedenim kaznenim djelima dominiraju nenasilni delikti, ali je važno reći kako se radi o listi iz vremena kada se elektronički nadzor tek počeo uvoditi u zapadne zemlje dok se o učincima elektroničkog nadzora još nije mnogo znalo te je određivanje elektroničkog nadzora manje rizičnim prijestupnicima predstavljalo manji stupanj rizika za društvenu zajednicu. Razvojem tehnologije proširila se i upotreba elektroničkog nadzora pa danas u selekciju mogu ući i počinitelji nasilnih delikata (obiteljsko nasilje, seksualni delikti i dr.) ukoliko su zadovoljeni ostali kriteriji. Ipak, počiniteljima nasilnih delikata češće se određuje elektronički nadzor kao mjera uz uvjetni otpust, dok počinitelji nenasilnih delikata češće ulaze u selekciju za elektronički nadzor kao alternativu kazni zatvora, najčešće se radi o kaznama zatvora do godine dana.

PREGLED ISTRAŽIVANJA UČINKOVITOSTI ELEKTRONIČKOG NADZORA

Evaluacijske studije programa elektroničkog nadzora započele su se provoditi simultano sa širenjem tehnologije. Većina istraživanja susrela se s problemima djelomičnih implementacija programa, problemima u funkcioniranju tehnologije i lošim nacrtima istraživanja. Istraživanja su dovela do različitih rezultata.

Gendreau i sur. (2000; prema Renzema i Mayo-Wilson, 2005) su došli do rezultata prema kojima postoji 10% smanjenja recidivizma u istraživanjima koja su uključivala i tretman u kombinaciji s primarnim intervencijama intenzivnih programa supervizije, uključujući između ostalog i elektronički nadzor. Finn i Muirhead-Stevesu (2002; prema Renzema i Mayo-Wilson, 2005) su usporedili skupinu osuđenika pod elektroničkim nadzorom sa skupinom muških osuđenika kojima je bila izrečena neka od sankcija u zajednici, ali bez takve vrste supervizije. Učinkovitost elektroničkog nadzora je mjerena praćenjem povratka u zatvor i vremenskim razdobljem do recidiva unutar tri godine od isteka sankcije. U podskupini koju su činili seksualni prijestupnici, zabilježena je smanjena stopa recidivizma u odnosu na kontrolnu skupinu, no to se može povezati s činjenicom da kontrolna

skupina nije bila podvrgnuta jednako intenzivnom tretmanu tijekom izdržavanja sankcije. Drugim riječima, eksperimentalna skupina imala je priliku sudjelovati u opsežnijem tretmanu nego osobe iz kontrolne skupine, koje su izdržale sankciju nekoliko godina ranije.

Bonta, Wallace-Capretta i Rooney (2000b) su u svoje istraživanje uključili dvije grupe kako bi procijenili utjecaj elektroničkog nadzora na recidivizam: skupinu uvjetno otpuštenih osuđenika koji su bili pod elektroničkim nadzorom i skupinu osuđenika na probaciji bez elektroničkog nadzora. Elektronički nadzirani osuđenici su imali najnižu stopu recidivizma (26,7%), dok su osuđenici na probaciji imali stopu od 33,3% i uvjetno otpušteni bez nadzora 37,9 % u počinjenju novih kaznenih djela u periodu od godine dana od završetka sankcije. Interesantno je da izjednačavanjem skupina prema stupnju rizika i razini potreba, nije utvrđena statistički značajna razlika među ovim skupinama. Skupina pod elektroničkim nadzorom je procijenjena manje rizičnom od ostalih skupina, iako je namjera bila staviti rizičniju populaciju pod nadzor i na taj način zaštititi zajednicu od novih kaznenih djela. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na činjenicu da veći utjecaj na počinjenje novih kaznenih djela može imati stupanj rizika osuđenika nego vrsta supervizije kojom se na njega utječe.

Istraživanje Sugg i sur. (2001; prema Renzema i Mayo-Wilson, 2005), imalo je za cilj evaluirati programe elektroničkog nadzora visoko rizičnih osuđenika u Manchesteru, Readingu i Norfolku. Rezultati ukazuju na činjenicu da se stopa kriminalnog povrata nije razlikovala između kontrolne grupe, na izdržavanju sankcije u zajednici bez nadzora, od elektronički nadzirane grupe osuđenika.

Bonta, Wallace-Capretta i Rooney (2000a; 2000b) su također proveli istraživanje o učinkovitosti elektroničkog nadzora s obzirom na stupanj rizika počinitelja te došli do zaključka kako elektronički nadzor uz intenzivni tretman ima pozitivne učinke na smanjenje recidivizma kod osuđenika koji su procijenjeni visoko-rizičnima, dok je kod nisko rizične skupine zabilježen puno slabiji učinak. Ipak, ovi rezultati nisu sasvim iznenađujući. Prema Andrews i Bonta (1998; prema Bonta, Wallace-Capretta i Rooney, 2000a), tretman primijenjen na nisko rizičnim osuđenima je pokazao neznan utjecaj na recidivizam. U nekim izvještajima se navodi kako intenzivni tretman nisko rizičnih osuđenika može rezultirati povećanjem recidivizma (Andrews i Bonta, 2010). Mogući uzrok za ovo može biti kriminogeni utjecaj visoko rizičnih osuđenika na nisko rizične. Nužno je prilagoditi tretman potrebama osuđenika s obzirom na procjenu rizika. Nerealno je očekivati jednaki učinak istog tretmana na sve skupine osuđenika, stoga je od presudne važnosti prilagoditi intervenciju potrebama osuđenika.

Dakle, istraživanja učinkovitosti elektroničkog nadzora kao samostalne sankcije ne pružaju podatke o značajnoj učinkovitosti takve vrste nadzora u zajednici u odnosu na ostale alternativne sankcije, no značajan podatak je utjecaj kombinacije intenzivnog tretmana i elektroničkog nadzora. Mnoga istraživanja su došla do pozitivnih efekata elektroničkog nadzora na uspješnost izdržavanja sankcije (Sugg, Moore i Howard, 2001; Padgett, Bales i Blomberg, 2006; Bonta, Rooney i Wallace-Capretta,

1999; Burrell i Gable, 2008), no većina ih je također uočila da ne postoji razlika u kriminalnom povratu nakon završetka nadzora u odnosu na kontrolne grupe (OPPAGA Report, 2005; Stacey, 2006; Wood i Grasmick, 1999). Ipak, Bonta, Wallace-Capretta i Rooney (2000b) su u istraživanju došli do značajnih rezultata, prema kojima elektronički nadzor uz intenzivni tretman utječe na smanjenje recidivizma i nakon završetka nadzora.

Padgett, Bales i Blomberg (2006) su napravili dobro kontrolirano evaluacijsko istraživanje u koje su uključili 75,661 osuđenika u kućnom zatvoru u razdoblju od 1998. do 2002. godine. Rezultati su pokazali kako je kod nasilnih osuđenika praćenih GPS-om zabilježeno 91,2% manje bjegova nego kod nasilnih osuđenika koji nisu bili pod elektroničkim nadzorom. No, ključni rezultat ovog istraživanja je iznenađujuća učinkovitost elektroničkog nadzora u preveniranju počinjenja novog kaznenog djela tijekom razdoblja nadziranja. Osim toga, Padgett, Bales i Blomberg (2006) su došli do zaključka kako je elektronički nadzor jednako uspješan kod svih tipova visoko rizičnih osuđenika.

Markund i Holmberg (2009; prema Yeh, 2010) su u svoje istraživanje uključili 260 osuđenika u Švedskoj, osuđenih na minimalno dvije godine kazne zatvora, koji su zadnji dio kazne uvjetno otpušteni u kućni zatvor. Osuđenici su bili elektronički nadzirani, uz uvjet rada ili studiranja minimalno četiri sata dnevno te ograničenje na vlastiti dom, uz izuzetak radnog vremena i vremena za studiranje. Prema rezultatima, 26% osuđenika pod elektroničkim nadzorom je osuđeno za novo kazneno djelo tijekom perioda od tri godine od završetka nadzora, dok je među osuđenicima u kontrolnoj skupini 38% osuđeno za novo kazneno djelo u istom periodu. Markund i Holmberg (2009; prema Yeh, 2010) su proučili i prirodu novih kaznenih djela, pa je tako stopa počinjenja ozbiljnih kaznenih djela u elektronički nadziranoj grupi 14%, dok je u kontrolnoj grupi 26%. Prema ovim rezultatima moglo bi se zaključiti značajan utjecaj elektroničkog nadzora na prevenciju recidiva, kako za vrijeme nadzora, tako i u periodu od tri godine od kraja nadzora. Ipak postavlja se pitanje koliko je zapravo to rezultat elektroničkog nadzora, a koliko ostalih čimbenika kojima se utjecalo na osuđenika tijekom nadzora.

Evaluacije elektroničkog nadzora i uvjetnog otpusta uz mjeru elektroničkog nadzora provedene u Švedskoj pokazale su pozitivne rezultate u više aspekata (Stanz i Tewksbury, 2000; Brå, 2007). Rezultati su pokazali da je samo nekoliko osuđenika stavljeno pod elektronički nadzor ili uvjetno otpušteno uz elektronički nadzor bilo opozvano zbog kršenja uvjeta programa. Osuđenici i članovi njihovih obitelji uglavnom su imali pozitivna iskustva s elektroničkim nadzorom te nije zabilježeno povećanje stope recidivizma. Uvjetni otpust uz mjeru elektroničkog nadzora također je imao pozitivne učinke na stope recidivizma među starijim osuđenicima (Brå, 2007). Duže studije do sada nisu provedene pa se ne može tvrditi sa sigurnošću kakvi su rezultati nakon dužeg perioda od završetka mjere/sankcije, ali

istraživanje provedeno nakon šest mjeseci od završetka elektroničkog nadzora, zabilježilo je poboljšanja u obiteljskim situacijama i u zapošljavanju.

Killias i sur. (2010) su u svoje istraživanje uključili 240 osuđenika u Švicarskoj, koji su bili pod elektroničkim nadzorom ili nekom drugom alternativnom sankcijom u zajednici. U terminima socijalne integracije, elektronički nadzirani osuđenici postigli su bolje rezultate od ostalih ispitanika - češće stupaju u brak i žive u povoljnim financijskim uvjetima.

Značajno smanjenje recidivizma zabilježilo je istraživanje National Audit Office U.K. (2006) u Velikoj Britaniji. Njihova analiza je zabilježila recidiv kod 51% osoba koje su izdržavale alternativne sankcije, dok je od ukupnog broja osoba pod elektroničkim nadzorom samo 12% počinilo novo kazneno djelo u periodu od dvije godine nakon izdržane kazne. Također, bitno je napomenuti kako ovakve razlike mogu biti rezultat činjenice da se za elektronički nadzor biraju osobe za koje se smatra da je manje vjerojatno da će počiniti novo kazneno djelo.

Jedan od prediktora uspješnosti elektroničkog nadzora, prema istraživanjima Stanza i Tewksburija (2000) i Bungerfeldt (2011) je svakako i utjecaj dobi. U kriminologiji je poznato da povećanjem kronološke dobi, pada kriminalna aktivnost. Starije osobe su općenito zrelije i odgovornije od mlađih te ih briga za obitelj, zaposlenje i reintegraciju u zajednicu može potaknuti da poštuju pravila elektroničkog nadzora i izbjegavaju bavljenje kriminalnim aktivnostima.

Duljina vremena provedenog u programu isto tako se pokazala značajnim prediktorom za uspješnost u programu. Neka ranija istraživanja (Roy, 1995) došla su do rezultata kako su duže kazne povezane s neuspjehom u izvršavanju programa. Jedno od objašnjenja ovakvih rezultata može biti da su ipak duže kazne izrečene osobama koje su počinile neka teža kaznena djela ili više kaznenih djela te su u početnim stadijima programa recidivirale.

Broj kaznenih djela zbog kojih je osoba u programu je također značajni prediktor uspješnosti i recidivizma. Objašnjenje uspješnosti je u populaciji koja je bila najzastupljenija u ovom istraživanju, osobe osuđene za vožnju u intoksiciranom stanju, što često prati i vožnja bez vozačke dozvole, prometne dozvole, vožnja ne registriranog automobila (Stanz i Tewksbury, 2000). Ovakvi prekršaji se vode pod višestruke, što je teško za usporediti s nekim višestrukim kaznenim djelima.

GLAVNE DILEME OKO ELEKTRONIČKOG NADZORA

Postoji spektar mogućnosti povezanih s upotrebom elektroničkog nadzora. Velika prednost je mogućnost smanjenja zatvorske populacije, financijska ušteda na način da se potreba za novim zatvorima i kaznionicama smanjuje te su dnevni troškovi prijestupnika pod elektroničkim nadzorom niži ako usporedimo troškove zatvaranja prijestupnika u instituciju. Još jedna od prednosti je mogućnost napretka u rehabilitaciji prijestupnika, kao i reintegraciji u zajednicu. Elektronički nadzor

pruža mogućnost zaposlenja za neke od prijestupnika, ovisno u koju svrhu se provodi nadzor. Prednost su i češći kontakti s obitelji i smanjenje negativnih učinaka prizonicizacije, iako i samo nošenje uređaja za nadzor povlači za sobom određeni psihološki pritisak.

Pregledom literature, glavne dileme vezane za sankciju elektroničkog nadzora, mogu se svrstati u četiri skupine:

1. Privatnost

Ova dilema se odnosi na narušavanje privatnosti prijestupnika i njegove obitelji te se postavlja pitanje kršenja osnovnih elemenata ljudskih prava. U svim zemljama u kojima je uveden elektronički nadzor, postoji proces selekcije, koji uključuje pravo prijestupnika da odbije sudjelovati u programu (Mair, 2005). Ako situacija u domu prijestupnika nije pogodna za implementaciju elektroničkog nadzora, program se ne nudi prijestupniku. Dakle, prijestupnik, ali i njegovi ukućani imaju pravo odlučiti o sudjelovanju u programu. Ukoliko pristanu na program elektroničkog nadzora u zamjenu za kaznu zatvora, ujedno pristaju na ograničavanje slobode kretanja i aktivnosti (Crowe i sur., 2002).

2. Širenje mreže

Jedan od nedostataka elektroničkog nadzora kao alternativne sankcije je svakako širenje mreže socijalne kontrole (*eng. net widening*), odnosno određivanja elektroničkog nadzora, kao oštrije sankcije, za neke delikte za koje su se ranije izricale samo supervizije ili probacija (Fox, 1987; prema Black i Smith, 2003; Renzema, 2005; Erez i Ibarra, 2007).

Kako navodi Ardley (2005), ovaj problem se može interpretirati na dva načina:

a) nametanje elektroničkog nadzora osobama koje inače ne bi bile razmatrane za sudjelovanje u programu kako bi se osigurala sigurnost u zajednici, čak i kada delikt nije takav da zahtjeva takvu vrstu supervizije u zajednici

b) upotreba elektroničkog nadzora može rezultirati povećanjem zabilježenih zlouporaba zbog načina funkcioniranja, što može dovesti do povećanog broja tužbi i izrečenih sankcija.

„Širenje mreže“ se u literaturi često navodi kao glavni nedostatak elektroničkog nadzora (Bra, 2007; Gibbs i King; 2003a i 2003b, Bunkerfeld, 2011), no logičnije bi bilo reći kako je „širenje mreže“ rezultat nedovoljno organiziranog sustava. U procesu planiranja elektroničkog nadzora bitno je postaviti osnovne kriterije za selekciju te u skladu s postojećim saznanjima iz prakse odrediti koje skupine prijestupnika su pogodne za elektronički nadzor. Važna je dobra suradnja Ureda za probaciju i suda, što bi značilo da sudac uvijek prije izricanja sankcije treba imati na raspolaganju izvješće probacijske službe s procjenom rizika i mišljenje. Kroz ovakvu suradnju i edukaciju stručnog kadra uključenog u kazneni postupak, širenje mreže socijalne kontrole bi trebalo biti ograničeno.

3. Sigurnost zajednice

Prema istraživanjima stavova javnosti o osuđenima „u zajednici“, najvažnijom se ipak smatra sigurnost zajednice (Electronic (Radio Frequency) and GPS Monitored Community Based Supervision,

2006; Elzinga i Nijboer, 2006). Javnost ima vrlo malo razumijevanja za programe reintegracije osuđenika u zajednicu te njihove stavove uglavnom kreiraju mediji i politička scena. Medijsko isticanje teških kaznenih djela rezultiralo je smanjenjem brige za osobna prava i slobode osuđenika i zalaganjem za strože kazne i mjere.

Javnost na ovaj način reagira jer nema dovoljno informacija o elektroničkom nadzoru općenito, ali ni o počiniteljima koji izdržavaju sankcije u zajednici. Uz nedovoljan stupanj informiranosti, stvara se dodatna konfuzija puštanjem visoko rizičnih i nisko rizičnih osuđenika na uvjetni otpust. Osuđenici procijenjeni kao visoko rizični, stavljaju se pod elektronički nadzor, kako bi se moglo nadzirati njihovo rizično ponašanje, dok se za drugu navedenu skupinu elektronički nadzor koristi kao mogućnost reintegracije u zajednicu, kroz boravak u vlastitom domu, zaposlenje, ali i uz nadzor tog procesa, kako bi se osuđeniku pružila pomoć i potpora te ujedno zaštitila zajednica u vidu kontroliranja recidivizma (Peto Kujundžić i Vukota, 2009).

Velika važnost leži u povjerenju javnosti u sposobnost sudova da zaštite zajednicu od kriminalnih ponašanja koja je ugrožavaju. Ako sudovi osiguraju udaljavanje osuđenika od mjesta pogodnih za počinjenje novog kaznenog djela, rezultat će se ogledati u povećanju osjećaja sigurnosti i povjerenja u upotrebu alternativnih sankcija (Ardley, 2005).

Danas se na javno mišljenje utječe najviše putem medija, koje vijesti o kaznenim djelima i počiniteljima istih prikazuju na senzacionalistički način, ističući detalje koji će stvoriti zabrinutost i strah u zajednici. Često ovakav način izvještavanja potiče građane da apeliraju na rad sudaca i traže strože kazne za počinitelje (Ardley, 2005; Moore, 2005). Stvara se veliki disbalans, s jedne strane se sve više uvode alternative kazni zatvora, dok s druge strane javnost traži strože kazne.

Jedan od glavnih nedostataka elektroničkog nadzora jest što ne može fizički spriječiti prijestupnika da recidivira te uvijek postoji opasnost za novo kazneno djelo prije nego što nadležna služba intervenira. Također postoji mogućnost da će žrtva ili zajednica općenito procijeniti kako je prijestupnik preblago sankcioniran u odnosu na počinjeno kazneno djelo.

Ovaj problem se djelomično može riješiti informiranjem javnosti o načinima provedbe ove sankcije te o kriterijima uključivanja prijestupnika u program elektroničkog nadzora. Informacije koje se nude javnosti moraju biti znanstveno provjerene, točne i prezentirane od strane stručnjaka zaduženih za ovu problematiku.

4. Društveni troškovi

Jedan od primarnih ciljeva uvođenja elektroničkog nadzora je smanjenje troškova državnog proračuna. Povećanjem kriminaliteta porastao je i broj zatvorske populacije koji nije popraćen gradnjom novih zatvorskih kapaciteta, što je dovelo do prenapučenosti kaznenih tijela. Alternativne sankcije u zajednici su se pokazale jeftinijom opcijom od kazne zatvora. Kućni zatvor pod elektroničkim nadzorom u SAD-u stoji u prosjeku između \$5 i \$25 po osuđeniku dnevno u usporedbi

sa \$62 po danu za osuđenika smještenog u zatvor (Martin, Hanrahan i Bowers, 2009). Troškovi u Švedskoj su dosta veći od američkih, ali se također ostvaruje značajna ušteda primjenom kućnog zatvora pod elektroničkim nadzorom, čija je cijena 89 € po danu, dok je dnevni smještaj osuđenika u kaznionicu minimalnog stupnja sigurnosti 180 € (Bungerfeldt, 2011). Procijenjeno je da je elektroničkim nadzorom u Švedskoj smanjena zatvorska populacije za 10%, a da će se s vremenom smanjiti za jednu trećinu, što bi rezultiralo nižim troškovima državnog proračuna (Bungerfeldt, 2011). Smanjenje troškova iz državnog proračuna očituje se i u smanjenoj potrebi za gradnjom novih zatvorskih kapaciteta, čime se stvara značajna ušteda. Kako većina osuđenika pod elektroničkim nadzorom ima mogućnost rada dok je na izdržavanju sankcije, plaćanjem poreza te osobnim prihodima ostvaruje mogućnost za uzdržavanje obitelji, što posljedično vodi do smanjene potrebe za primanjem socijalne pomoći.

ANALIZA KORISTI I TROŠKOVA ELEKTRONIČKOG NADZORA (eng. Cost Benefit Analysis)

Cilj uvođenja elektroničkog nadzora u sustav kaznenopravnih sankcija u mnogim zemljama je osim smanjenja prenapučenosti, upravo smanjenje državnih troškova. No nije samo razlika u troškovima između dana u zatvoru i dana pod elektroničkim nadzorom jedino što čini elektronički nadzor financijski pogodnijom opcijom od zatvaranja. Korist upotrebe elektroničkog nadzora je vidljiva iz smanjene potrebe za gradnjom novih penalnih ustanova, čime se stvara značajna ušteda te su smanjeni socijalni troškovi. Uz planirane troškove i korist, u literaturi se navode i neki „skriveni troškovi“ koji se javljaju s uvođenjem elektroničkog nadzora (Alladina, 2011).

Četiri kategorije troškova i koristi trebaju biti istraženi (Crowe i sur., 2002):

- mjerljivi troškovi – očekivani troškovi iskazani u novčanim jedinicama
- nemjerljivi troškovi – troškovi nastali u slučaju očekivane, ali nemjerljive pojave
- mjerljiva korist – moguća financijska ušteda ostvarena implementacijom elektroničkog nadzora
- nemjerljiva korist – očekivana, ali nemjerljiva ušteda, kao mogući rezultat elektroničkog nadzora.

Analiza koristi i troškova jest kompleksna, ali i nužna kako bi se došlo do podataka o mogućem stvaranju uštede uvođenjem ovog programa supervizije. Svi potencijalni troškovi i koristi moraju biti uzeti u obzir prije donošenja konačne odluke o implementaciji elektroničkog nadzora u sustav kaznenopravnih sankcija.

Troškovi

Kako bi se izračunali mjerljivi troškovi, više informacija treba uzeti u obzir, smatraju Crowe i sur. (2002):

- broj prijestupnika podobnih za superviziju elektroničkim nadzorom
- procjena učestalosti i duljine korištenja elektroničkog nadzora
- troškovi opreme elektroničkog nadzora i usluga nadzora
- troškovi osoblja (plaće, edukacije)
- troškovi tretmana u zajednici.

Nemjerljivi troškovi su oni koji se mogu pojaviti u određenim okolnostima, ali ne mogu biti predviđeni sa sigurnošću. U ovu vrstu troškova možemo uvrstiti troškove nastale zlouporabom elektroničkog nadzora, bilo da se radi o tehničkim prekršajima ili novom kaznenom djelu, jer se stvaraju novi sudski troškovi, troškovi boravka u instituciji, mogući troškovi popravka i/ili nadoknade štete žrtvi te troškovi tretmana za žrtvu ukoliko je došlo do tjelesnih ozljeda ili psihičke traume (Renzema, 2003). Također u ovu skupinu troškova se ubrajaju troškovi nastali „širenjem mreže“, jer se elektronički nadzor koristi i u slučajevima gdje bi inače bile izrečene jeftinije alternativne sankcije u zajednici, čime se stvaraju dodatni troškovi, što je u suprotnosti s početnim ciljevima implementacije elektroničkog nadzora.

Korist

Mjerljiva korist od implementacije elektroničkog nadzora se može ispitati proučavanjem dosadašnjih troškova na ciljanoj populaciji, u odnosu na očekivane troškove elektroničkog nadzora. Primjeri za uštedu uvođenjem elektroničkog nadzora su (Crowe i sur., 2002):

- elektronički nadzor u istražnom postupku (istražni zatvor u domu) u zamjenu za dotadašnji istražni zatvor
- uvjetni otpust iz zatvora, čime bi se reducirali ukupni troškovi kazne zatvora
- elektronički nadzor kao dodatak tretmanu koji osigurava pohađanje i uspješan završetak tretmana, čime se smanjuju troškovi za nove tretmane
- elektronički nadzor kao sredstvo supervizije i sankcioniranja, reducira stopu recidivizma i troškove uzrokovane novim kaznenim djelima.

Ušteda ovisi i o vrsti tehnologije elektroničkog nadzora, pa su troškovi korištenja radio frekvencije, niži od troškova GPS-a, ali se u obzir mora uzeti radno opterećenje službenika, prekovremeni rad i sl. Uvođenjem elektroničkog nadzora kao zamjene (potpune ili djelomične) smanjuje se prenapučenost i potreba za gradnjom novih penalnih ustanova, stvarajući milijunsku uštedu.

Nemjerljiva korist može proizaći kao rezultat korištenja elektroničkog nadzora, a očituje se u očekivanim, ali nemjerljivim uštedama. Nije moguće precizno odrediti potencijalnu uštedu koja će se

ostvariti za pravosudni sustav i društvo kroz učinkovitu upotrebu elektroničkog nadzora. Moguća nemjerljiva korist je smanjenje stope recidivizma. Recidivizam se može različito definirati pa tako može uključivati nova uhićenja, nove osude, zatvaranje zbog novog kaznenog djela ili tehničke prekršaje uvjeta elektroničkog nadzora ili kombinaciju navedenog (Crowe i sur., 2002). Recidivizam uzrokuje nove troškove, pa se reduciranjem stope istog stvara značajna ušteda, no točne podatke na temelju kojih bi se dobili podaci o mjerljivoj koristi je nemoguće unaprijed izračunati. Bitno je spomenuti i uštedu u socijalnim troškovima. U uštedu socijalnih troškova se mogu svrstati smanjenje troškova prema žrtvama, što je već spomenuto kao nemjerljivi trošak, ali i ušteda i korist koju sam osuđenik stvara tijekom elektroničkog nadzora (zapošljavanje, smanjenje potrebe za socijalnom pomoći).

MOGUĆNOSTI I SMJERNICE ZA PROVOĐENJE ELEKTRONIČKOG NADZORA U HRVATSKOJ

U okviru reformi potrebnih za pridruživanje Republike Hrvatske Europskoj uniji, u tijeku je reforma hrvatskog kaznenopravnog sustava, s ciljem usvajanja cjelokupne pravne stečevine Europske unije, dostizanja europskih standarda i osuvremenjivanja sustava te unapređenja učinkovitosti i isplativosti (Akcijski plan razvoja probacije u Republici Hrvatskoj od 2010. do 2014. godine, 2010). U skladu s aktivnostima navedenima u Akcijskom planu razvoja probacije u Republici Hrvatskoj od 2010. do 2014. godine (2010), osnovano je Povjerenstvo za elektronički nadzor s ciljem formiranja prijedloga, odnosno smjernica za korištenje elektroničkog nadzora u RH. Planiranje uvođenja i provedbe elektroničkog nadzora u RH, odnosno stvaranje smjernica za korištenje elektroničkog nadzora, najvažniji je dio cijelog procesa uvođenja ove vrste nadzora.

Naime, elektronički nadzor je novitet za područje RH i najveći dio stručnjaka u kaznenopravnom sustavu nije upoznat s tehnologijom i svrhom elektroničkog nadzora.

Osim stvaranja materijalno-tehničkih, kadrovskih i organizacijskih preduvjeta za primjenu, nužno je razmišljati i o stvaranju preduvjeta za prihvatljivost primjene elektroničkog nadzora. Te aktivnosti trebaju biti usmjerene kako prema društvenoj zajednici – u odnosu na učinkovitost primjene i djelotvorni doprinos primjene sigurnosti zajednice, tako i prema osobama koje će biti obuhvaćene elektroničkim nadzorom – manja stigmatizacija i štetnost u odnosu na boravak u zatvoru.

Smjernice za razvoj i provođenje elektroničkog nadzora svakako trebaju uključivati dobro definirane kriterije za uključivanje prijestupnika u ovakav program, definiranje glavne svrhe elektroničkog nadzora, način izricanja sankcije (kao samostalna sankcija ili kao mjera uz neku drugu sankciju) te vrstu tehnologije koja bi se upotrebljavala.

Jedna od skupina koja bi mogla biti podobna za uključivanje u program elektroničkog nadzora je svakako skupina zatvorenika kojima je određena mjera istražnog zatvora.

Iako prema zakonu postoji mogućnost određivanja istražnog zatvora u domu, većina sudaca i dalje ne izriče tu mjeru ili to čini u rijetkim slučajevima. Jedan od mogućih razloga zašto je tome tako je stvaranje rizika za društvenu zajednicu u koju se okrivljenik vraća te nedostatan nadzor. Jedan dio zatvorskog sustava bi se svakako rasteretio izricanjem mjere elektroničkog nadzora uz istražni zatvor u domu, ukoliko postoji potreba za tim. Na taj način bi se osiguralo zadržavanje okrivljenika u domu te zaštita zajednice, a ujedno bi svrha istražnog zatvora u domu bila ispunjena.

Prema Pravilniku o evidenciji i izvršavanju istražnog zatvora u domu (NN 65/2010) nadzor nad izvršavanjem mjere istražnog zatvora u domu obavlja ured za probaciju, a upotreba elektroničkog nadzora bi olakšala probacijskom službeniku praćenje osobe u istražnom zatvoru u domu. Bitno je napomenuti kako elektronički nadzor nije nužno izricati svakoj osobi kojoj je određena mjera istražnog zatvora u domu, već samo ukoliko je procijenjeno da je takva mjera nužna zbog ispunjavanja uvjeta istog.

Druga skupina zatvorenika koji čine veliki dio ukupne zatvorske populacije jesu osuđenici kojima je izrečena kazna zatvora do godine dana. Točnije rečeno, prema podacima Državnog zavoda za statistiku od 1999. do 2008. godine, kazna zatvora do šest mjeseci je najviše izricana te je slijedi kazna zatvora od šest mjeseci do godine dana (Turković, 2009). Prema stranim iskustvima, upravo se za tu kategoriju počinitelja kaznenih djela najčešće koristi elektronički nadzor kao alternativna sankcija u zamjenu za kraće kazne zatvora. Vrsta kaznenog djela je također važan kriterij pri odlučivanju o izricanju elektroničkog nadzora, no ne i jedini. U literaturi se imovinski delikti, kaznena djela zlouporabe opojnih droga te prometni delikti navode kao vrste kaznenih djela za koje se najčešće izriče elektronički nadzor kao alternativa kraćim kaznama zatvora.

Provođenje elektroničkog nadzora u RH omogućilo bi i veći broj uvjetnih otpusta, pa treću kategoriju mogu činiti osuđenici na uvjetnom otpustu. Pokazalo se kako elektronički nadzor kao mjera izrečena uz uvjetni otpust omogućuje postupni prijelaz osuđenika iz zatvora u zajednicu. Na taj način osuđenik i dalje ima pomoć i podršku od nadležne službe u zajednici te mu se daje vremena za postupnu reintegraciju u zajednicu. Ovdje je posebno važna procjena kriminogenih rizika i tretmanskih potreba osuđenika i izvješće o socijalnom okruženju, prema čemu se donosi odluka o podobnosti osuđenika za uvjetni otpust i potreba za mjerom elektroničkog nadzora. Vrsta kaznenog djela je kod odlučivanja o uvjetnom otpustu uz mjeru elektroničkog nadzora manje bitna, važne su navedena procjena i izvješće te uspješnost u pojedinačnom programu izdržavanja kazne zatvora.

Smjernice za provođenje elektroničkog nadzora kao alternative kazni zatvora trebaju svakako uključivati i razvoj te implementaciju rehabilitacijskih programa u zajednici koji su nužni ukoliko očekujemo dugoročne promjene ponašanja prijestupnika. Naime, rezultati znanstvenih istraživanja navedeni u ovom radu govore u prilog tezi o smanjivanju recidivizma ukoliko je prijestupnik u vrijeme elektroničkog nadzora bio uključen u neke od intenzivnih programa tretmana. Bitno je istaknuti kako

elektronički nadzor može imati mnogo prednosti u odnosu na kaznu zatvora samo ako se koristi prema unaprijed izrađenom programu izvršavanja sankcije koji mora uključivati sudjelovanje u rehabilitacijskim programima (Martinović, 2002; Šimpraga i Vukota, 2010). Izdržavanje sankcije u zajednici pod elektroničkim nadzorom bez tretmanskog rada ne ostvaruje dugoročne promjene. S obzirom da krajnji cilj ne bi trebao biti samo smanjenje prenapučenosti i troškova državne blagajne, već rehabilitacija prijestupnika i smanjenje kriminalnog povrata, korištenje elektroničkog nadzora kao samostalne mjere ili sankcije je neprihvatljivo. Korištenje elektroničkog nadzora bez uključivanja u programe tretmana je prihvatljivo samo u slučajevima kada se izriče kao mjera uz istražni zatvor u domu. U tom slučaju krivnja još nije dokazana te elektronički nadzor ima samo funkciju ograničavanja.

Kako je već navedeno, smjernice bi trebale uključivati i izradu individualnog plana izvršavanja sankcije, redovito kontaktiranje s prijestupnikom te izradu plana rada s obitelji, kako bi obitelj bila informirana prije početka elektroničkog nadzora o načinu funkcioniranja tehnologije, pravilima i njihovoj ulozi u nadzoru te kako bi im se pružila redovita pomoć i podrška.

Reformom hrvatskog kaznenopravnog sustava stvoren je prostor za širu upotrebu alternativnih sankcija u zajednici, ali i za uvođenje novina kao što je elektronički nadzor. Uvođenjem elektroničkog nadzora u kaznenopravni sustav RH omogućilo bi se rješavanje problema prenapučenosti zatvorskih kapaciteta uz humanizaciju kazne i omogućavanje rehabilitacije u zajednici (Izvešće o radu Uprave za probaciju za 2009. godinu, 2010). Alternativne sankcije u zajednici pružaju mnoge prednosti u odnosu na kaznu zatvora, no kako bi korištenje elektroničkog nadzora u zajednici ostvarilo dugoročne promjene u vidu smanjenja kriminalnog povrata, od izuzetne važnosti je dobra suradnja sudova, službe za probaciju i drugih bitnih institucija u zajednici te osiguranje dostupnosti resursa u zajednici u svrhu rehabilitacije osuđenika (Kovčo Vukadin, Rajić i Balenović, 2009; Milivojević i Tomašković, 2011).

Nije poznato kada se može očekivati početak primjene elektroničkog nadzora u RH. Zakonskim propisima je predviđena mogućnost i ostvaren preduvjet za primjenu temeljem: Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Zakona o probaciji, Pravilnika o evidenciji i izvršavanju istražnog zatvora u domu. Nije nam poznato jesu li u pripremi pod-zakonski akti ili protokoli kojima bi se dodatno utvrdili načini postupanja i suradnja svih čimbenika koji bi trebali biti uključeni u primjenu elektroničkog nadzora (sudovi, probacijska služba, policija).

Sama tema je već nekoliko puta izazvala interes medija, najčešće u odnosu na (ne) mogućnost primjene i određivanja istražnog zatvora u domu. Sigurno je da će i početak primjene ove sankcije biti medijski pozitivno ili negativno intoniran, ovisno o tome kakav će biti medijski status osobe(a) u odnosu na koje će biti primijenjen. Planiranje medijske kampanje kojom će primjena elektroničkog

nadzora biti promovirana u RH, također je jedna od bitnih aktivnosti koju je nužno napraviti prije nego što prva osoba u RH dobije „narukvicu“.

LITERATURA

1. Akcijski plan razvoja probacije u Republici Hrvatskoj od 2010. do 2014. godine (2010). Ministarstvo pravosuđa. Zagreb.
2. Alladina, N. (2011): The Use of Electronic Monitoring in the Alasca Criminal Justice System: A Practical yet Incomplete Alternative to Incarceration, *Alasca Law Review*. 28 (1). 125-160.
3. Andrews, D. A., Bonta, J. (2010): *The Psychology of Criminal Conduct*, 5th ed. Matthew Bender & Company, Inc. New Providence. NJ.
4. Ardley, J. (2005): *The Theory, Development and Application of Electronic Monitoring in Britain*, *Internet Journal of Criminology*. Preuzeto 19.ožujka 2013. s mrežne stranice www.internetjournalofcriminology.com.
5. Bungerfeldt, J. (2011): *The Impact of Alternative sanctions and the Electronic Monitoring*. Seminar. Swedish Prison and Probation Administration Head Office.
6. Black, M., Smith, R. G. (2003): *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*. Australian Institute of Criminology.
7. Bonta, J., Rooney, J., Wallace-Capretta, S. (1999): *Electronic monitoring in Canada*. Ottawa: Public Works and Government Services Canada.
8. Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. (2000a): A quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program. *Criminal Justice and Behaviour*. 27 (3). 319-329.
9. Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. (2000b): Can Electronic Monitoring Make a Difference? An Evaluation of Three Canadian Programs, *Crime & Delinquency*. 46 (1). 61-75.
10. Brå (2007): *Extended use of electronic tagging in Sweden, Report 2007:3*. The Swedish National Council for Crime Prevention. Stockholm.
11. Burrell, W. D., Gable, R. S. (2008): From B. F. Skinner to Spiderman to Martha Stewart: The Past, Present and Future of Electronic Monitoring of Offenders. *Probation and Parole: Current Issues*. 101-118.
12. Council of Europe Annual Penal Statistic I – SPACE I (2011): *Survey on Prison Population in 2009*. Aebi, M. F., Delgrande, N. Strasbourg.

13. Council of Europe Annual Penal Statistic II – SPACE II (2011): Non- Custodial Sanctions and Measures Served in 2009. M. F., Aebi, M. F., Delgrande, N., Marguet, Y. Strasbourg.
14. Crowe, H. A., Sydney, L., Bancroft, P., Lawrence, B. (2002): Offender Supervision With Electronic Tehnology: A User's Guide, American Probation and Parole Association. Council of State Governments. Kentucky.
15. Electronic (Radio Frequency) and GPS Monitored Community Based Supervision Programs (2006). Preuzeto 19. ožujka 2013. s mrežne stranice <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/pdf/monitorupdate.pdf>.
16. Elzinga, H., Nijboer, J. A. (2006): Probation Supervision through GPS, European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice. 14(4). 366-381.
17. Erez, E., Ibarra, P.R. (2007): Making your home a shelter – Electronic monitoring and victim re-entry in domestic violence cases. British journal of criminology. 47 (1). 100-120.
18. Gibbs, A, King, D. (2003a): Is Home Detention in New Zealand Disadvantaging Women and Children? Probation Journal. 50 (2). 115-126.
19. Gibbs, A., King, D. (2003b): Home Detention with Electronic Monitoring: The New Zealand Experience. Criminal Justice. 3 (2). 199-211.
20. Izvješće o radu Uprave za probaciju za 2009. godinu (2010): Ministarstvo pravosuđa. Zagreb.
21. Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I., Villettaz, P. (2010): Community Service Versus Electronic Monitoring – What Works Better?: Results of a Randomized Trial. British Journal of Criminology. 50 (6). 1155-1170.
22. Kovčo Vukadin, I., Rajić, S., Balenović, M. (2009): Uspostava probacijskog sustava – novi izazov za Hrvatsku? Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 16 (2). 711-751.
23. Levin, S. (2011): Electronic Monitoring Overview. European Police Congress. Preuzeto 19.ožujka 2013. s mrežne stranice www.european-police.eu.
24. Mair, G. (2005): Electronic monitoring in England and Wales: Evidence-based or not? Criminal Justice. 5 (3). 257-277.
25. Martin, J. S., Hanrahan, K., Bowers Jr., J. H. (2009): Offenders' Perceptions of House Arrest and Electronic Monitoring. Journal of Offenders Rehabilitation. 48. 547-570.
26. Martinovic, M. (2002): The Punitiveness of electronically monitored community based programs (Paper presented at the Probation and Community Corrections: Making the Community Safer Conference, Perth, Australia). Preuzeto 19.ožujka s mrežne stranice http://www.aic.gov.au/events/aic%20upcoming%20events/2002/~/_/media/conferences/probation/martinovic.pdf.

27. Milivojević, L., Tomašković, R. (2011): Sustav probacije u Republici Hrvatskoj i alternative kazni zatvora, *Policija i sigurnost*, 20, 2, 47-58.
28. Moore, R. (2005): The Use of Electronic and Human Surveillance in a Multi-Modal Programme. *Youth Justic.* 5 (1). 17-32.
29. National Audit Office (2006): The electronic monitoring of adult offenders, London U.K. The Stationery Office.
30. OPPAGA Report (2005): Electronic Monitoring Should Be Better Targeted to the Most Dangerous Offenders. Office of Program Policy Analysis & Government Accountabilitiy.Report. Preuzeto 19. ožujka 2013. s mrežne stranice <http://www.oppaga.state.fl.us/MonitorDocs/Reports/pdf/0519rpt.pdf>.
31. Padgett, K. G., Bales, W. D., Blomberg, T. G. (2006): Under Surveillance: An Empirical Test of the Effectiveness and Consequences of Electronic Monitoring. *Criminology & Public Policy*. 5 (1). 61-92.
32. Paterson, C. (2007-08): Commercial Crime Control and the Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales. *Social Justice*. 34. 3-4.
33. Petö Kujundžić, L., Vukota, Lj. (2009): Čemu nas je podučio prikaz probacijskog sustava u Engleskoj i Walesu. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. 16 (1). 319-328.
34. Pravilnik o evidenciji i izvršavanju istražnog zatvora u domu. *Narodne novine* 65/2010.
35. Renzema, M. (2003): Electronic Monitoring' s Impact on Reoffending.Preuzeto 12. ožujka 2013. s mrežne stranice <http://www.correcttechllc.com/articles/13.pdf>.
36. Renzema, M. (2005): Latest Results from the Campbell Collaboration EM Systematic Review. Preuzeto 12.ožujka 2013. s mrežne stranice http://www.cepprobation.org/uploaded_files/pres%20EM%2005%20renzema.pdf.
37. Renzema, M., Mayo-Wilson, E. (2005): Can eletronic monitoring reduce crime for moderate to high-risk offenders? *Journal of Experimental Criminology*. 1 (1). 215-237.
38. Roy, S. (1995): Juvenile offenders in an electronic home detention program: A study on factors related to failure. *Journal of Offender Monitoring*. 8 (2). 9 – 17.
39. Schmidt, A. K. (1989): Electronic Monitoring. *Journal of Conteporary Criminal Justice*. 5. 133-140.
40. Smith, D. (2001): Electronic Monitoring of Offenders: The Scottish Experience. *Criminology and Criminal Justice*. 1 (2). 201-214.
41. Stacey, T. (2006): Electronic Tagging of Offenders: a Global View. *International Rewiew of Law Computers & Tehnology*. 20 (1-2). 117-121.
42. Stanz, R., Tewksbury, R. (2000): Predictors of Success and Recidivism in a Home Incarceration Program. *The Prison Journal*. 80 (3). 326 – 344.

43. Sugg, D., Moore, L., Howard, P. (2001): Electronic Monitoring and Offending Behaviour – Recidivism Results for the Second Year of Trials of Curfew Orders. Preuzeto 7. Srpnja 2013. S mrežne stranice <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=190283>
44. Šimpraga, D., Vukota, Lj. (2010): Probni projekt *Uvjetni otpust osuđenika*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 17 (2). 813-817.
45. The Electronic Monitoring of Adult Offenders (2006): National Audite Office. London.
46. Turković, K. (2009): Okviri reforme sustava kaznenopravnih sankcija u Republici Hrvatskoj. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 16 (2). 809-841.
47. Wood, P., Grasmick, H. (1999): Toward the development of punishment equivalencies: Male and female inmates rate the severity of alternative sanctions compared to prison. *Justice Quarterly*. 16 (1). 19-50.
48. Yeh, S.S. (2010): Cost-benefit analysis of reducing crime through electronic monitoring of parolees and probationers. *Journal of Criminal Justice*. 38 (5). 1090-1096.
49. Zakon o probaciji. Narodne novine. 153/09. Preuzeto 11.svibnja 2013. s mrežne stranice <http://www.zakon.hr/z/234/Zakon-o-probaciji>.